

פרק כ"א כתובים.

[א] לרוד סומור נאום ה' לאדוני [שב לימיני] (תהלים קי א). ושיה קורא סמורח עיט וגוי' (ישעיי' כו יא), יתברך שמו של הקב"ה ה' האיך הוא מחבב את הצדיקים ומגדלם; האיך גדל אברהם שעשאו נ) סנקלטיקום (פי' יועץ) שלו, שיהא נוטל בו עצה, נ) שנאמר קורא סמורח [סארץ סרחק איש עצתי] (ישעיי' שם), אמר לו בוא ושב לימיני, שתהא בעל עצתי, למה שאת נאמן, שכתבתי עיני כנאמני ארץ לשבת עמדי (תהלים קא ו), ושב לימיני, ואפשר שהקב"ה נוטל עצה מבשר ודם, כתיב (כי) עצת ה' לעולם תעמוד וגוי' (שם לג יא), וכן גדול העצה וגוי' (ירמיי' לב יט). כל העולם כולו ברא ולא נטל עצה, שנאמר מי סרד בשעלו וגוי' (ישעיי' ס יב), ומה כתיב מי חכן את רוח ה' וגוי' (שם שם יג), כל העולם כולו בראתי, (ואת מי נועץ ואבינהו וגוי') [את מי נועץ ויבינהו וגוי'] (שם שם יד), סמי נטלתי עצה אבל אברהם אני קורא אותו איש עצתי, למה, בנוהג שבעולם סלך בשר ודם שנתן מתנה לאוהביו, אם יחזור בו הסלך וישרוף אותה שדה חוץ מדעתו של אוהבו, אינו אומר אין הסלך נאמן, אלא סכוב שנתן לי מתנה וחזר בו ושרפה ולא הייתי יודע, כך אמר הקב"ה אני נתתי את הארץ מתנה לאברהם, שנאמר קום התהלך בארץ וגוי' (בראשית יג ז), ואם מבקש אני להפוך חמשת הכרכים ואיני נוטל עצה מאברהם, עכשיו אומר תור בו במתנה שנתן לי, אלא הריני נוטל עצה היסני, שנאמר וה' אמר' הסכסה אני מאברהם וגוי' (בראשית יח יז), לסיכך הושיבו לימיניו שיהא נוטל בו עצה, שנאמר נאום ה' לאדוני [שב לימיני] (תהלים קי א).

הערות ותקונים

[פכ"א] ה' האיך הוא מחבב את הצדיקים היאך גדל לאברהם שעשאו סנקלטיקום שלו שיהא נוטל בו עצה. בכ"י הגי' נשתנית קצת וכך הגי' שם שהוא מחבב את הצדיקים ומגדלן, שכן מצינו שגדל לאברהם ועשאו סנקלטיקום והיה סיעץ עמו. נ) סנקלטיקום. סדר' ד' דונאנו סררש והובא בפנים הספר 'פי' יועץ' ובאמת כן תוראתה ביני יועץ סביח דין, עיין ערוך השלם ערך סנקלם, וראיתי בדפוס ווילנא ואח"כ בדפוס כן בכל הדפוסים הגי' סנקלטיקום ותיה גי' משובשת. נ) שנאמר קורא סמורה, אחר זה הגי' בכ"י ונאמר מי העיר סמורה צדק, זה אברהם וכשכיל שהיה נאמן הושיבו אצלו וכסחצתו, שנאמר עיני כנאמני ארץ לשבת עמדי ואפשר שהקב"ה דכתיב עצת ה' לעולם תעמוד נוטל עצה מבשר ודם, דכתיב ביה נבער כל אדם סדעת, וברא כל העולם כלו ולא נטל עצה מאחר, וכו' כתיב ביה גדול העצה ורב העלילה וגוי', ואומר מי סרד בשעלו סים, ואחרי' כתיב מי חכן את רוח ה' ואת מי נועץ וגוי' סמי נטל הוא עצה מעולם, משיב הקב"ה ואומר אני קראתי לאברהם קדם שנולד בעולם איש עצתי. ואחר זה יש חסרון ואח"כ מתחיל כך אמר הקב"ה כלום יש אדם שנותן לאוהבו שדה או כרם במתנה ושוהף אותו בלא עצתו, ואני שכתוב כי אל אסונה ואין עול וגוי', וכתיב האל הנאמן שומר הברית והחסר, דין הוא שנתתי לאברהם אותן הארצות והייתי חוזר ושוטרן בלא רשותו? ומניין שנתנו לו במתנה, שני קום התהלך בארץ וגוי', ואני נורת על אותן הכרכים להפכן אינו דין שאשלח כם ידי בלא עצתו ורשותו, לכך נאמר הסכסה אני מאברהם וגוי', לכך הושיבו כנגדו, שני עיני כנאמני ארץ לשבת עמדי, כדי להודיעו שיטול עצה סטגו, והיינו דאמר דוד עליו נאם ה' שב לימיני וגוי'.

פרק כ"ב תורה.

[א] ה) חלילה לך מעשות וגו' (בראשית יח כה). כשר ודם אומר להקביה חלילה וגו'. וזשה אמר אלהי ישראל לי דבר צור ישראל וגו' (שיב כג ג). מהו כך, אלא אמר דוד, בואו ושמעו מהאמר הקביה, שנאמר (ה) אלהי ישראל (שם שם), אמרו לו ישראל מה אמר לך, אמר להן צור ישראל מושל בארם, צדיק מושל (כיראת) [יראת] אלהים (שם שם) (ג) למה שהקביה גזור דבר ביראתו והצדיקי¹) מושלים ביראתו, והאיך הקביה עומד ביראתו להפוך ה' הכרכים, ואברהם הצדיק מושל ביראתו והתחיל אומר למה אתה עושה כך. שנאמר חלילה לך. צדיק מושל (כיראת) [יראת] אלהים (שם שם). איר אחא רצונך לידע כחן של צדיקים האיך שולטים ביראתו של הקביה, שכביכול גדלן ועשה אותן שריו, שנאמר ויחלקו בגורלות אלה עם אלה כי היו שרי קודש ושרי (אלהי) [האלהים] וגו' (דהיא כד ה). יתברך שמו של הקביה שכך מחבב את הצדיקים במדה ענותנותו, שקרא אותם שריו שהיו שולטין ביראתו, שנאמר חלילה לך: [ב] ג) ד"א חלילה לך. וזשה לא אחריש בדיו ודבר גבורות וחין ערכו (איוב מא ד). אמר הקביה שלא יאמרו בני אדם אף אנחנו מדברים בהקביה (ד) כשם שדבר אברהם, אמר הקביה לו (פ"י לו קרי) אחריש בדיו, לאברהם בלבד אני שותק, למה, שהוא שתק לי, ואף אני שותק לו, ואימתי שתק אברהם, אלא אסרתיו לו כי ביצחק יקרא לך זרע (בראשית כא יב), ואחר כך אסרתיו לו והעלהו שם לעולה (שם כב ב), ושתק, שנאמר ואני כחדש לא אשמע וגו' (תהלים לח יד), אף אני מחריש לו, לו אחריש בדיו (איוב שם), ואע"פ שאמר לי דברים קשים, ודבר גבורות וחין ערכו, ערב עלי, ומה גבורות דבר, ויגש אברהם וגו' (בראשית יח כג). (ז) רבי יהודה אומר אין ויגש אלא לשון מלחמה, שנאמר ויגש יואב והעם אשר עמו למלחמה (שיב י יג). (ז) ורבי נחמ"י אומר אין ויגש אלא לשון בקשה, שנאמר ויגש אליו יהודה

(¹) והצדיקים מושלים ביחיהו. פ"י כ"ג וסאלכיס עשה שילאו מלפניו קהלם נ"י ואלז"ל כדי לספס עקמיותם שכלב וכיון כלב האדם נאמר ונדלח מיד יתח"ה' אשר דבר לעשות כ"ג דהע"פ וספ"י ננהלס מאוד ועסה ה' עד מהי כיון שנאמר לבי הסר שכךך מעלי וזכו שמושלי ביחיהו.

הערות ותקונים

[כ"ב ב] ה) חלילה לך בשר ודם אומר להקביה כו'. הוא דברי בעל אנ"ב. (ג) למה שהקביה גזור דבר ביראתו והצדיקים מושלים ביראתו. בכ"י הגי' האיך כשהקביה גזור גזירה בעולם באים הצדיקים שמושלים ביראתו של הקביה ומכטליו הגזירה בעולם, שכן מצינו לאברהם הצדיק שגזר הקביה להפוך את הערים של סדום, אמר לפני הקביה חלילה לך, ומכאן ואילך יליא שם וחתחיל המאמר (באות ב') וזשה לא אחריש בדיו. (ג) ד"א חלילה לך וזשה לא אחריש בדיו. לקוח סן תנחומא הקדום וירא אות י' וליא בתנחומא הנדפס סכבר. והובא בילקוט איוב רמז תתקכ"ז עיין תנחומא שז הערה ע"ב. (ד) כשם שדבר אברהם. חסר, והוא שותק לגו' כמו שתוא בתנחומא. וכן חסר בכ"י סן אנ"ב. (ה) אמר הקביה לו אחריש בדיו. הוסיף סדר"ם די לונאנו, פ"י לו קרי" כי כתיב לא והקרי לו. אבל בתנחומא הגי' אמר הקביה לאו לא אחריש בדיו, אלא לאברהם בלבד אני שותק ובכ"י סן אנ"ב אמר הקביה לא אחריש בדיו, לאברהם שחקתי והוא שתק לי. (ו) ר' יהודה ור' נחמ"י ותכמים. זה הוסיף בעל אנ"ב סן כ"ר פס"ט אות ח' ופס"ג אות ז' כמו שהעירותי בתנחומא וירא שם הערה ע"ג. (ז) ור' נחמ"י

(בראשית מד יח). וחכמים אומרים אין ויגש אלא לשון הפילה, שנאמר ויהי בעלות המנחה ויגש וגומר (מ"א יח לו). אמר לו חלילה לך וגומר (שם שם כה). שלא יהו אומרים כך הוא אומנתו של הקביה להיב את הבריות במרת אכזריות, דורו של אנוש, דור הסבול, ודור הפלגה, אינו טניח אומנתו, חלילה לך, אמר לו הקביה ומה את גוזר בוא ואני מעביר לפניך כל הדורות שאכרת, ומראה לך שלא לפי עונותיהם גביתי מהם, אלא פחות מיכן, ואם תראה דעתך שלא עשיתי כהוגן למדני ואני עושה מיכן ואילך, שנאמר בלעדי אחזה אתה הורני אם עול פעלתי לא אוסיף (איוב לד לב), בלעדי אחזה מה שעשיתי בלעדיך¹) שנגלית לך במחזה, בלעדי אחזה, אמר הן, מיכן ואילך אם עול זעלתי לא אוסיף עוד, אמר לו אברהם חס ושלום אין אתה מעביר דין על בריה, שנאמר לכן אנשי לבב שמעו לי חלילה לאל מרשע ושדי מעול כי זועל אדם ישלם לו (איוב לד יא), לכך נאמר חלילה לך: [ג] ח ד"א חלילה לך. אמר אברהם לפני הביה רבש"ע צופה אני ברוח הקודש שהאשה פולטת עיר שלימה, ואני איני כדאי לפלט חמשת כרכים הללו, ואיזה אשה זו שהצילה את העיר, זו סרח בת אשר, בשעה שטרד שבע בן בכרי ט) וברח מן דוד באבלה, שנאמר וכל העם אשר את יואב משחיתים להפיל החומה (שיב כ ט"ו), כיון שהרגישה סרח בת אשר, התחילה צועקת קראו ליואב, כיון שכא יואב אמרה לו אתה הוא שהכתוב מקלסך, יושב בשבת תחכמוני וגוי (שיב כג ח), לא קרית בתורה, כי תקרב אל עיר וגוי (דברים כ י), ולא היה לך לעשות כן, שנאמר דבר ידברו בראשונה וגוי (שיב כ יח). וכן התמו (שם שם), חכמים בעיר של ישראל, התמו דברי תורה, למה תבלע נחלת ה' (שם שם יט). כיון ששמע יואב כך נתירא אמר י) ויש כאן צדיקים אוי לך,

¹ שנגלית לך במחזה, לח"ט מדע סוני והנכתי הוא נמחזה המדמה לורה ליוצרה ואינו לורה רק לפי הסגנון ולכן בקצ' מדעיה כדלני לא חס כנוהך כלספקלרית המליכה.

הערות ותקונים

אמר אין ויגש אלא לשון בקשה, שנאמר ויגש אליו יהודה, בכ"ר שם ר' נחמי' אמר הגשה לפיזם היך מד"א ויגשו בני יהודה אל יהושע (יהושע י"ד ו'), ורש"י בפיו התורה וירא י"ח כ"ג הגשה לפיזם ויגש אליו יהודה, ובעל לקח טוב ריש ויגש הביא ג"כ ראי' מן הכתוב ויגשו בני יהודה אל יהושע בגלגל (יהושע י"ד ו'). ה) ד"א חלילה לך אמר אברהם, לקוח מן תנחומא וירא שם אות י"ב, ושם בהערה ע"ז העירותי שכל המאמר (מתנחומא אות י"ב) עד סופו עד ואתה שאתה רחמן תאבד את הכל חלילה לך הביא בעל אגדת בראשית פכ"ב אות ג' והוא לקוח מתנחומא הקדום, ומן שנאמר וכל העם אשר את יואב משחיתים להפיל החומה כיון שהרגישה סרח ברבר, עד עליה מקלם שלמה טיבח חכמה מכלי קרב כוי הובא בילקוט שמואל רכו קנ"ב כשם התנחומא, ועיין בר' פצ"ר אות ט' וי"א סרח בת אשר השלימה עמהן את חמנין, ועיין קה"ר פ"ט פסוק י"ח טובה חכמה סכלי קרב, ועיין סדרש שמואל פל"ב וע"ש מה שהעירותי בהערה ט'. ט) וברח מן דוד באבלה, בתנחומא בשעה שטרד שבע בן בכרי ברוד ובא באבל. ובכ"י מן א"ג"ב שכיון שטרד שבע בן בכרי בסלך דוד, ברח עד אבלה. י) ויש כאן צדיקים, בתנחומא יש כאן צורך והעירותי שם בהערה שכן הוא הגי' גם בילקוט אולם בכ"י רומי (מן התנחומא) ובאג"ב הגי' יש כאן צדיקים, והרכה פעמים העירותי כי לפני בעל אג"ב

שנאמר ויען יואב ויאמר חלילה חלילה וגו' (שם שם כ). אמר לה יואב לא כן הדבר כי אם איש וגו' (שם שם כא). אמר לה מי את, אמרה לו אנכי שלומי אמוני ישראל (שם שם יט), (יח) אני היא ששלמתי מנין של שבעים נפש, שנאמר בשבעים נפש ירדו אבותיך וגו' (דברים י כב), שנתייחסו ששים ותשעים ואני השלמתי את הטנין, שנאמר ושם בת אשר סרח (במדרב כו טו), אלא עמדו במקומך ואני עושה שלום, שנאמר הנה ראשו מושלך אליך בעד החומה (שיב ככא), (י) וכך היתה סבורה בעצמה שהיא נותנת ראשו ליואב, אלא ראה מה עשתה, ותבא האשה אל כל העם בחכמתה (שם שם כב), מהו בחכמתה, אמרה להן תהיו יודעין שיואב וכל ישראל בחוץ מבקשים להרגנו ולבנינו ולבנותינו, אמרו לה למה, אמרה להן מאה בני אדם מן העיר מבקש, אמרו לה יטול, אמרה להן אינו מבקש אלא חמשים, הרי יפה ויטול חמשים, בסוף אמרה להן לא מאה ולא חמשים ולא עשרים אף לא חמשה אלא אם נותנין אתם את שבע בן בכרי, מיד ויכרתו את ראש שבע בן בכרי וגו' (שם שם). ראה חכמה של אשה זו, כשם שבא אברהם בחכמה על הקביה וירד מן חמשים לארבעים, ולמטה עד עשרה, ואף זו כן, עליה שלמה מקלס טובה חכמה מכלי קרב (נחומא אחד יאבד טובה הרבה) (קהלת ט יח), שהיה ביד יואב וביד אנשיו, ואשה שבאתה בחכמה נצחה את הכל, כיון שנמל יואב ראשו של שבע בן בכרי חזר בו ולא נגע בעיר, אמר אברהם ומה אם יואב כשנמל את החייב, הניח את כל העיר בשלום, את שאת רחמן, את סאבד את הכל, חלילה לך מעשות וגו' (בראשית יח כה):

פרק כ"ג נביאים.

[א] (ח) ושבתם וראיתם בין צדיק לרשע (מלאכי ג יח), וז"ה וראיתם ושש לבכם וגו' (ישעיהו סו יד) (2), מה יש לו ללב לראות ולשמות, רואין

(1) וכן היתה סבורה בעצמה, סי' לאון בחמיה וכי היתה סבורה שצנע בן ככאי ימן מעטמו חל לזבו ליואב, הלא בחכמה עשה כמו שפירש והולך.
 (2) מה יש לו ללב לראות ולשמות, סי' הלא כחייב ולא חצנע עין מלראות קהלת א' וכן נאמר וראיהו וזש לכסס הלא אין מדס נח וחני חלומו בידו אך ישמח כלב בראיה העין כואה והלב חומל יותר ולכן אמר וראיהו מה בכהוב עין לא רחמה היא רחיה כותניה ונלחם שמי חסטר לחמוד יוהר כי אין לו גבול.

הערות ותקונים

היי גו' התנחומא כמו שהוא בכ"י רומי' (יח) אני היא ששלמתי מנין של שבעים נפש כו', עיין פסיקתא דר"ב פסקא ויהי בשלח וי"א סרח בת אשר השלימה מנין של ישראל, דכתיב אנכי שלומי אמוני ישראל, אני השלמתי מנין של ישראל ואני השלמתי נאמן לנאמן וע"ש בהערה קכ"ה שבארתי כוונת המאמר.

[פ"ג] (ח) ושבתם וראיתם וז"ה וראיתם ושש לבכם, מה יש לו ללב לראות ולשמות רואין (הטוב כו'). המאמר מוקשה ונרכ ר' אברהם דתק לפרשה ופירושו היעקב בעץ יוסף מכלי להוכיח שמו עליו, אבל בכ"י מן א"ב ג' נוסחא אחרת וכך איתא שם וראיתם בין צדיק לרשע וגו' וז"ה וראיתם ושש לבכם, מה יש לבנים לעשותו אלא לראות ולשמות ככל המ"ב שמיבתם מתקן להם לעבדיו ולאובדיו, שנאמר ונודעה יד ה' את עבדיו ע"כ. והוא סיפא דקרא וראיתם ושש לבכם, לכן יש לתקן הנוסח שלפנינו מה יש לבנים לראות ולשמות ועל זה סיים רואין

הטוב שמתוקן להם לצדיקים ושטחים, שנאמר וראיתם וגוי (שם שם), מה שכתוב עין לא ראתה וגוי (שם סד ג), אותה שעה וראיתם ושש לבכם. (כ) ד"א וראיתם רואין לרשעים נידונין בניהנם ושטחים שאינן עמהם, שנאמר ויצאו וראו בפגרי וגוי (שם סו כד), אותה שעה וראיתם ושש לבכם. ד"א (ג) רואין את המשיח נצמח (ז) משערי רומי, והן שמחין, שכך דניאל אומר וארו עם ענני שמיא כבך אנש אתי הוה (דניאל ז יג), אותה שעה וראיתם ושש לבכם: [ב] ד"א וראיתם ושש לבכם, מה יש לנו לראות ולשמות, אלא לפי שבעולם הזה בעונותינו אין לנו לא נביא ולא רוח הקודש, שנאמר אוחותינו לא ראינו אין עוד נביא וגוי (תהלים עד ט), ולא עוד אלא אף השכינה, שנאמר כי אם עונותיכם היו סבדילים [בינכם לבין אלהים] (ישעי' נט ב), אבל לעתיד לבא נגלה להם, שנאמר ונגלה כבוד ה' וראו כל בשר יחדיו (שם ס ה), והן רואין אותו, שנאמר כי עין בעין יראו וגוי (שם נב ט), לכך נאמר וראיתם: [ג] ד"א וראיתם ושש לבכם לא היה צריך לומר אלא לבכם, א"ר אחא לפי שלב אחד משתייר, (ה) והקביה עוקר לב יצר הרע, שנאמר והסירותי את לב האבן וגוי (יחזקאל יא יט), ומנית להם יצר הטוב, שנאמר ונתתי לכם לב בשר (שם שם), והוא שמת יצר טוב שאין לו (ו) אנטידיקום (פ"י בר פלוגתיה), לכך נאמר וראיתם ושש לבכם: [ד] (ז) ד"א וראיתם כיון שרואין את השכינה הן ששין ושמחין וגופן סתגדל ופרין ורביין, שנאמר ועצמותיכם כדשא תפרחנה (ישעי' סו יד), (ח) ד"א עצמותיכם כדשא תפרחנה, וזויה הלא ידעת אם לא שמעת אלהי עולם ה' בורא קצות הארץ לא ייעף ולא ייגע וגוי (שם ס כח), אין לפני הקביה יגיעה, אלא כדביבור ברא הביה את העולם הזה, וכדביבור הוא עתיד לחדש אותו לעולם הבא, כתיב ויאמר אלהים תדשא הארץ וגוי (בראשית א יא), מיד תוצא הארץ (שם שם יב), אף לעתיד לבא הקביה אומר דבר ומיד הכל נעשין, לכך נאמר ועצמותיכם כדשא תפרחנה ונודעה יד ה' את

הערות ותקנים

הטוב שמתוקן להם לצדיקים ושטחים. (כ) ד"א וראיתם רואין לרשעים נידונין בניהנם ושטחים שאינן עמהם. בכ"י הגי' ד"א תראו כל הרשעים שנדונין בניהנם ותכרכו ותאמרו ברוך שהצילנו מזה וכיוצא בו. (ג) רואין את המשיח נצמח משערי רומי והן שמחין. בכ"י רואין משיח בן דוד נצמח מבין שערי רומה וישמח וישיש לבכם. (ד) משערי רומי עיין בגמרא סנהדרין צ"ח ע"א ועיין בעץ יוסף מה שהביא בשם האלשיך כפי' לשח"ש פסוק ראשך עליך ככרמל שהכוונה לעיד רומי בארץ ישראל קרוב לציפורי. (ה) והקביה עוקר לב יצר הרע כו'. בכ"י הגי' נשתנית, ועוקר יצר לב אדם הרע, שני והסודותי את לב האבן שבשרכם וגוי, ואומר כי רוח עברה בו ואיננו, ומה עושה אח"כ ואת רוחי אחן כקרבכם, באותה שעה ישמח יצר הטוב הח"ד וראיתם ושש לבכם וגוי. ע"כ. (ו) אנטידיקום. מתר"ם די לונזאנו הביא בפנים הספר, פ"י בר פלוגתיה". הפלה היא יונית והוראתה סי שהוא כנגדו ובעל דין עיין ערוך השלם בערכו. (ז) ד"א וראיתם כיון שרואין את השכינה כו'. בכ"י הגי' נשתנית ד"א וראיתם כיון שרואין עין בעין את השכינה וישו ושמחו, ולא עוד אלא שנרלין כעשב ופרין ורביין כדשא שני ועצמותיכם כדשא תפרחנה. (ח) ד"א ועצמותיכם כדשא תפרחנה וז"ה הלא ידעת וגוי אין לפני הקביה יגיעה כו'. בכ"י גי' אחרת ד"א ועצמותיך וגוי וז"ה הלא ידעת וגוי, בא וראה שלא הי' לפני הקביה יגיעה כמעשה בראשית אלא כדביבור בלבד, שני כדבר ה' שמים נעשו, ויאמר אלהים יהי רקיע וגוי ויאמר אלהים תדשא הארץ, ויאמר אלהים יקו המים, ויאמר אלהים יהי מאורות, ויאמר אלהים ישרצו

עבדיו וועם אה אויביו (ישעי' סו יד), ט) משל לזונין י) שאמרו לחיטים, אנו יפין מכם, שעליכם ועלינו המטר יורד, והשמש זורח על שנינו, אמר להן החיטים לא מה שאתם אומרים ולא מה שאנו אומרים, אלא המזרה בא ומפריש אותנו לאוצר, ולכם לעופות לאכילה, כך א"ה וישראל מעורבין כאחת בעולם, שנאמר ויתערבו בגוים וילמדו מעשיהם וגו' (תהלים קו לה). וא"ה אומרים לישראל אנו יפין מכם שעלינו ועליכם השמש זורח, אמרו להם ישראל לא מה שאתם אומרים ולא מה שאנו אומרים, אלא הרי יום בא ואתם יודעין שסכנים את הצדיקים בגיע ורשעים בניהנם, שנאמר ורבים מישני ארמת עפר יקיצו אלה לחיי עולם ואלה לחרפות לדראון עולם (דניאל יב ב), לכך נאמר ונודעה יד ה' וגו' (ישעי' שם). אותה שעה ושבתם וראיתם: [דן] ד"א ושבתי וראיתם. ושיה הכל כאשר לכל [מקרה אחד לצדיק ולרשע וגו'] (קהלת ט ב), אבל לעתיד לבא מפריש בין אלו לאלו. משל למלך שנכנס למדינה ונכנסו עמו יח) דוכסין ואפרכין, כולם נכנסין עמו, יג) וקוסטריא (פ"י שר בית הסוהר) נכנס אחריו, אע"פ שכלם נכנסים בשער אחד, אלא משנכנסין הפריש ביניהן, יד) כיצד המלך בפלטין שלו ודוכסין בפלטריות, ושרי צבאות בבתיהם, יז) וקוסטריא בפילקי (פ"י בית האמורים), טו) כך העולם הזה, כולם נכנסין בשער אחד, הצדיקים והרשעים כאחת, מקרה אחד לצדיק ולרשע (קהלת שם). אבל לעתיד לבוא הצדיקים בגן עדן, שנאמר זה השער לה' צדיקים יבואו בו (תהלים קיח כ), וכן דוד אומר אתהלך לפני ה' בארצות החיים (שם קטו ט), זו גן עדן. כביכול הקביה מטייל עמכם, שנאמר והתהלכתי בתוכם (ויקרא כו יב), אבל הרשעים ניתנין בגיהנם, שנאמר כל חושך טמון לצפוניו תאכלהו אש לא נופח (איוב כ כו). אותה שעה וראיתם בין צדיק לרשע (מלאכי ג' יח)

הערות ותקונים

המים וגו', הוי כדבר ה' שמים נעשו, ואף לעתיד לבא כדבור הוא עתיד לחדשו, שנאמר ועצמותיכם כרשא תמרחנה, ואמר הנני כורא שמים חדשים וגו', ואח"כ ונודעה יד ה' את עבדיו, ט) משל לזונין. סורגל כמשנה בריש כלאים החיטים והזונין, ועיין ערוך השלם ערך זונין. י) שאמרו לחיטים אנו יפין מכם כו'. בכ"י הלשון משובש ונשתנה. יח) דוכסין ואפרכין, ידוע דיכס פ"י שר צבא בל"י (הערצאג), ואיפרכוס בל"י שר העיר (שטארטהאלמער). יג) וקוסטריא נכנס אחריו. זה ליתא בכ"י. סה"ס די לונזאנו כתב, פ"י שר בית הסוהר, ותיא הסלח הרומית Questor ופ"י חוקר ושופט של אנשים פ"ישעים (אונטערזוכונגסריכטער), עיין ערוך השלם ערך קיסטור, או יותר נכון להגיה קוסטינר, עיין ערוך השלם ערך קסטינר. יד) כיצד המלך בפלטין שלו ודוכסין בפלטריות, בכ"י הלשון משונה ונתקצר הפרש יש בין אלו לאלו המלך בפלטין של מלכות וכל אחר ואחר בביתו, וכל השאר חסר. יז) וקוסטריא בפילקי. סה"ס די לונזאנו הביא בפנים הספר, פ"י בית האמורים, וכן הוא ביונית ופ"י בית הסוהר. טו) כך העולם הזה כולן נכנסין בשער אחד, הצדיקים והרשעים כאחת כו'. סכאן עד סוף הפרק משונה בכ"י וכן הגי' שם: כך בעוה"ז הצדיקים והרשעים עומדים בו כאחד, שג' מקרה אחר לצדיק ולרשע [קהלת ט ב], אבל לעיל זה השער לה' צדיקים יבואו בו (תהלים קי"ח כ'), הרי חלק של צדיקים, ושל רשעים יאבדו, שג' ואויביו ה' יקיץ כרים וגו' (תהלים ל"ז ב') ולא עוד אלא שעתירה בת קול להיות צוחת ואומרת לכניסתן, זה גורלך סנת מדין (ירמ"י י"ג כ"ה), וכן דוד אכר אתהלך לפני ה' בארצות החיים (תהלים קט"ו ט'), ואומר חלקי בארץ החיים (שם קמ"ב ו) בארצות החיים זה גן עדן, אבל הרשעים מאי עובדיהון, כל חושך טמון לצפוניו תאכלהו אש לא נופח. (איוב כ' כ"ז), איוה אש לא נופח, הוי אומר זה אש של ניתנם, ואומר ידע שריר באהלו (איוב שם) באותה שעה ושבתם וראיתם בין צדיק לרשע (מלאכי ג' יח).